

EVROPA – státní útvary a jejich proměny ve středověku (regionální členění):

Zpracoval: Jiří MIHOLA

STŘEDNÍ EVROPA:

HUNSKÁ ŘÍŠE

Hunové – především kočovníci, pod čínským tlakem tah na západ, navíc se smísili s dalšími etniky, vrchol za Attily v 1. pol. 5. st., centrum říše na území dnešního Maďarska, po rozpadu její zbylí obyvatelé asimilováni především Avary.

SVATÁ ŘÍŠE ŘÍMSKÁ – název poprvé užitý ve 12. st., předtím **REGNUM TEUTONICUM** = říše Němců (za zakladatele považován Jindřich I. Ptáčník), v 15. st. rozšíření názvu na **Svatá říše římská národa německého**, v průběhu středověku se zde vystřídaly dynastie saská (otonská), sálská, hohenštaufská, habsburská, lucemburská, habsburská. Ačkoliv jádrem bylo území Německa skládala se celkem ze 4 významných celků: **Římského císařství** (jako nástupce západního impéria obnoveného Karlem Velikým – s postavením císaře jako světského vládce celé křesťanské Evropy, **Německého království**, **Italského království** (především oblast Lombardie) a **Burgundského** (Arelatského) království.

Aachen (Cáchy) – nejoblíbenější sídlo Karla velkého, korunovační město, 1349 zde II. Korunovace Karla IV.

Alamanie – mezi řekami Rýnem (Z) a Lechem (V)

Alamanská říše – na území Alsaska, J. Německa a S. Švýcarska, zničena Chlodvíkem

Augsburg (Augšpurk) – od 13. st. svobodné říšské město, konání říšských sněmů

Austria (Rakousko) – Východní Marka – Österreich

Avarská marka (proti Avarům) – na území Rakouska/ záp. Maďarska, vznik v 7., zánik v 8. st. pak Rakousko

Avarská říše, * 6.st. + 8.st. (Karel veliký)

Bavorsko (Bayern) – vých. Franky, pak Říše – nejvyspělejší část, koncem 12. st. Wittelsbachové – království

Braniborsko (Brandenburg)– 1415 získávají od Zikmunda Lucemburského Hohenzollernové

Bremen (Brémy) – svobodné říšské město, název dle zaplavovaného břehu –”Brém”, již za Karla Velikého biskupství, od 11. st. arcibiskupství

Falc – Horní – říšské území v čele s falckrabětem, centrum **Amberg** (od 11. st. tam patřilo i Chebsko)

Falc – Rýnská, centrum **Heidelberg**, až do r. 1623 obě Falce = jednotný celek

Frankfurt a. M. – svobodné město až do r. 1806, dle Zlaté buly Karla IV. ”volební” město panovníků říše, od pol. 16. st. i město korunovační.

Hanza neboli **Anseaticae Urbes** – sdružení měst (obch. Středisek, přístavů u Sev. a Balt. moře, utvořené ve 12. st., vůdčí postavení Lübeck – zde se scházel tzv. Hanzovní sněm (do sdružení patřila např. města: **Hamburk, Brémy, Rostock, Visby, Stockholm, Novgorod, Riga, Königsberg, Gdaňsk, Antwerpy, Bruggy** aj.)

Lübeck – říšské město, ve 14. a 15. st. hlavní sídlo hanzy

Pommern (Pomořansko) - území na pobřeží Baltu, dnes částečně německé a polské

Sachsen (Sasko) – kurfiřtství sousedící s českým státem vzniklé na území dřívějšího míšeňského markrabství

Sasko (přimořské) – vévodství na severu Německa (Dnes tzv. Dolní Sasko), jádro vzniku císařství

Šestiměstí (Hexapolis) spolek měst v Lužici (**Bautzen, Görlitz, Zittau, Chemnitz, Löbau a Lauban**), vznik roku 1346 proti nájezdům loupeživých rytířů

Schleswig (Šlešvicko) – vévodství na jihu Jutského pol., dnes na hranicích mezi sev. Německem a Dánskem, centrem stejnojmenné město

Schwaben (Švábsko - dle Svěvů) - původně Alemanie, hrabství a poč. 10. st. vévodství v již. Německu, částečně zasahující do Fr. a Švýc.

Trier (Trevír) – biskupství, od 6. st. arcibiskupství, původně též oblíbená rezidence franckých panovníků na řece Mosel, nejstarší něm. město

LUCEMBURSKO

Lucilimbursko – hrad v Lucembursku, vzestup s nástupem Jindřicha VII. poč. 14. st.

POLSKO (Polonia)

Od konce 10. st. knížectví Píseňců – Měšek), od r. 1025 království (Boleslav Chrabrý), v průběhu středověku velká proměnlivost hranic – nejsilnější vnější zásahy – vpád Mongolů, Němečtí rytíři, Uhry, Litevské knížectví

Gniezno (Hnězdo) – arcibiskupství r. 1000, hl. město polských panovníků (Kniezno = sídlo knížete)

Krakov – centrum Malopolska, r. 1038 sídlo polských králů, od r. 1596 Varšava, ale korunovace a panovníká rezidence v krakově i nadále.

Mazovsko – sv. Polsko

Poznaňsko – území v záp. Polsku, od 10. st. jádro polského státu v rámci Velkopolska, centrum Poznaň, od r. 968 biskupství, před Krakovem hlavní sídlo polských panovníků.

Velkopolsko – jádro polského království, zahrnovalo vojvodství **Poznaňské, Kališské, Hnězdenské**. Někdy bývalo celé území nazýváno jako "staré" Polsko..

RAKOUSKO – ještě v 10. st. se v rámci říše vyvinuly z marek samostatné celky – Korutansko, Štýrsko, Kraňsko, Rakousy, arcibiskupství Salzburk (viz dnešní spolkové uspořádání – celkem 9 zemí), samostatnost Rakouska od r. 1156, kdy území Východní marky povýšeno na vévodství, v dalším období nejdříve Bábenberkové, Přemysl Otakar II. aj.

ŠVÝCARSKO

Počátky konfederace v r. 1291, kdy kantony **Uri, Schwyz a Unterwalden** vytvořily tzv. věčný spolek (Švýcarské spříseženství), koncem 15. st. zahrnovala konfederace 10 plnoprávných členů

UHRY

Státní celek na území dnešního Maďarska, Slovenska, zasahující do Burgenlandu, Sedmihradsko. Název dle ugrofinských kmenů – Hungari – Uhři. Název Uhersko zahrnuje všechny země tzv. Svatoštěpánské koruny. První král od r. 997 sv. Štěpán z Arpádovců.

Malá a Velká Kumánie – Kumáni, žili na území dnešního Maďarska, když jejich původní říši vyvrátili Mongolové. Béla IV. jim vykázal řídké osídlené oblasti Uher

ZÁPADNÍ EVROPA

BRITSKÉ OSTROVY:

Anglie – země Anglů, název poprvé uveden r. 890, před sjednocením 7 zákl. hrabství – heptarchie (Wessex, Essex, Sussex – Sasové, Kent – Jutové, Sev. Umbrie, Mercie (=marka), **Východní Anglie** (England) – Anglové, sjednocení před r. 830 Egbert, pak střídání dynastií – anglosaská, normanská, Plantagenetové, Lancasterští, Yorští, Tudorovci

Burgundsko – mezi Rhónou a Rýnem, 5. st. – součást Franské říše

Burgundské hrabství = Franché – Comté, v 15. st. připadlo Habsburkům, Švýc. oblast)

Burgundské království – na místě Lotharovy části Fr. Říše, podle města Arles též Arelatské království, 1032 – do Říše

Burgundské vévodství – mezi Sénou a Loirou, vznik v 10. st., území zahrnovalo Flandry, Holandsko, v 15. st. dělba mezi Francií a Habsburky

Skotsko – sever britských ostrovů, název dle z Irska přicházejících keltských kmenů Skotů, oblast postížena normanskými nájezdy, sjednocovací proces od 9. st., předchůdce skotského království Alban, název Skotsko od 11. st., centrem nejdříve Scone (dnes Perth), od pol. 15. st. Edinburgh – již od 11. st. rezidence skotských králů)

Země pěti hradů (Pětihtadí) – SV Anglie (**Lincoln, Nottingham, Derby, Leicester, Stanford**) – základna Dánů na ostrovech

FRANCIE – předchůdce Franská říše za Karla Velikého císařství s rozlohou až 1 mil. km², centrum Cáchy, (regnum Francorum, 5. st. – 843), pak říše západofrancká, počátek francouzského království, r. 987 – nástup Kapetovců, do konce 12. st. z velké části doména anglických Plantagenetů, pak centralizace, důležité části např:

Alsasko – východní FR. – centrem bylo biskupství Štrasburk

Anjou – dolní Loira, hrabata Anjou vládla také v Uhrách, Polsku, Neapolsku

Akvitánie – J Francie až po Pyreneje

Austrasie – východofrancká říše

Avignon – papežské sídlo 1305 – 1378, resp. d r. 1424, celkem zde 7 papežů, od Klementa V. po Benedikta XIII.

Bretaň – poloostrov, vévodství s centrem v Rennes

Flandry – hrabství, léno Fr. Koruny, hospodářsky významná oblast, 1214 zde bitva u Bouvines

Gaskoňsko – JZ Francie

Champagne – z latinského Campanie – campus = rovina, centrum Troyes

Lotrinsko – původně Lotharingia dle Lothara

Normandie – S. Francie, vévodství, léno normanů, s Vilémem Bastardem (Dobývatelem) – přešlo území pod Anglii, změna až za Filipa II. – 1204 pod kontrolu Francie.

Pikardie - sev. Francie (na hranici s dnešní Belgií), k FR. připojeno za Filipa II.

Poitou – západní část Francie při Atlantiku, centrum Poitiers, pod kontrolu Fr. až za Filipa II.

Provence – hrabství v JV Francie, při pobřeží Středozemního moře

Reims (Remeš) - za Merovejců centrum Neustrie, korunovační město francouzských panovníků

Toulouse – hrabství na jihu FR., severně od Pyrenejí, se stejnojmenným centrem, původně od r. 413 centrum Tolosánské říše Vizigotů (Regnum Tolosanum).

Touraine – stř. Francie, oblast Loiry, centrum biskupství Tours (hrob sv. Martina, patrona FR. – poutě)

JIŽNÍ EVROPA

APENINSKÝ POLOOSTROV

Benátsko – oblast Veneto, městský stát Venezia (Benátky), v čele dux – dože (kníže), první od r. 679, zlatý věk – 13. – 15. st., kontrola Egejské oblasti, Kréty, Kypru aj.

Církevní (papežský) stát – Patrimonium Sancti Petri, vznik na základě donace Pipina III. r. 752, trvá až do r. 1870, zahrnoval Římský dukát, Pentapolis (u Jadranu od Rimini po Anconu), Ravenský exarchát

Italské království – na místě předchozí říše Langobardů (sev. Itálie) od r. 774, centrum Pavia

Království Obojí Sicílie (jižní Itálie, Sicílie) – normanská kolonizace poč. 12. st. Robert II, záhy království, koncem 12. st. zde Hohenštaufové, pak pol. 13. st. Anjou. Po "sicilských nešporách" r. 1282 rozdělení: Neapolské král. – Anjou, Sicilské – Aragonie

Kraňsko (též Krajina) – hlavně olast dnešního Slovinska, sev. Jadran, držel i Přemysl O. II., časté proměny držitelů

Langobardské království – viz Italské království

Lombardie – sev. Itálie, centrum Milán, Lombardská liga – federace sev. italských měst proti císaři (kromě Milána např. Mantova, Parma, Piacenza, Brescia, Bergamo)

Malta – vystřídali se zde germáni, Byzanc v 6. st., koncem 9. st. Arabové, konec 11. st. Normané, koncem 13. st. pod královstvím Obojí Sicílie, 1530 předal Karel V. johanitům, kteří sem přešli ze Rhodu

Toskánsko – centrum Florencie – 13. st. Florentská republika, poč. 15. st. v čele rod Medici

PYRENEJSKÝ (Iberský) poloostrov:

Algarve (Al Faghar) – jih Portugalska, 11. st. království, 1250 připojeno k Portugalsko, dovršení reconquisty

Almorávidská říše – 11.-12. st. centrum Sevilla (Arabové)

Almohadská říše – již. část Pyrenej. pol. + sev. Afrika, 12.-13. st. centrum v Granadě

Andalusie (název dle Vandalů – Vandalusie) – nížina, jih Pyrenej. pol., základna Arabů, centrum Granada – granadský sultanát, (koplex Alhambra), pád Maurského (arabského) panství zde 1492)

Andorra – na území tzv. Španělské marky (zřízena Karlem Velikým v oblasti Pyrenejí)

Aragonie – podle řeky, vznik poč. 9. st. v rámci Španělské marky jako hrabství Aragón, účast na reconquistě, rozšíření ze SV poloostrova směrem na jih, završeno vznikem unie Aragonie a Kastilie 1479

Asturie – při Biskajském zálivu – ohnisko reconquisty

Baskicko – u Biskajského zálivu

Cordóbský chalífát – centrum Cordoba (Ummajovci), název z Karta Tuba = veliké město, už za Féničanů, po. 8. st. – emirát, 929 – Abdar Rahmán III. – chalífát, rozpad v pol. 11. st.

Gibraltar – Džabal Tárik (Tárikova skála) podle arab. vojevůdce r. 711, Afrika odtud pouhých 11 km.

Kastilie – sever pol., v rámci reconquisty rozšiřování na jih

León – království na SZ Pyrenejského pol., 11./12. st. Jako personální unie s kastilií a pk její součástí s formálním titulem království.

Navarra – sev. Španělsko, u Biskajského zálivu, království s centrem v Pamploně, role při reconquistě

Portugalsko (dle města Portocale) - v 11. st. se od Galicie oddělilo jako hrabství, od r. 1139 království (Alfonso I. Dobývateľ). Území původně obývali Iberové (název poloostrova, oblast se také nazývá Lusitánie, Iberové=Lusitáni).

ŠPANĚLSKO

Španělské království vzniká jako personální unie Aragonie a Kastilie r. 1469 sňatkem Isabely a Ferdinanda, Španělsko od r. 1479 ale definitivní rozsah až po pádu Granady 1492 a připojení Navarry r.1515.

Vandalské království – po přesunech Vandalů Evropou přes Pyrenejský pol. – průnik do sev. Afriky, zde království s centrem v Kartágu.

Vizigotské království – od 6. st. do r. 711, centrum Toledo

SEVERNÍ EVROPA

SKANDINÁVIE

Dánsko - původně Danmark – Dánská marka zřízená Karlem Velikým, Dánské království – poč. v 6. st., v 1.pol. 10. st. první král Gorm Starý (po celý středověk Dánsko v čele vývoje severní Evropy)

Imperium Maris Nordici - území sjednocené dánským králem Knutem Velikým v 1.pol. 11. st., zahrnovalo Šlesvickou marku, Norsko, Anglii, část Švédska, Dánsko

Island (též Snaeland – sněhová země), od r. 930 zde fungoval Alting – lidový sněm, až do r. 1264 republika, pak uznání svrchovanosti Norska

Kalmarská unie (dle jihošvédského města Kalmar) – vznik 1397 – sjednotila sev. Evropu: Švédsko včetně Finska, Island, Norsko, v čele unie Dánsko (Erik Pomořanský), rozpad v 16. st.

Norsko – království od r. 872 – sjednoceno za Haralda Krásnovlasého, rozsáhlé výboje, v 11. st. součást Imperia Maris Nordici, ve 13. st. k Norsku připojen Island a Grónsko, od konce 14. st. – konec samost. – součást Kalmarské unie

Švédsko (Sverige - království Svěvů)- jádrem sjednocení Uppland – JV Švédska, sjednocení Švédska kol. r. 980 Erikem Vítězným.

SEVEROVÝCHODNÍ A JIHOVÝCHODNÍ EVROPA

BALKÁNSKÝ POLOOSTROV

Athos – Svatá hora (Hágios Oros) – mnišská republika na polostrově Chalkidiki od 10. st., postupně 20 klášterů, po pádu Byzance pod ochranou tureckých sultánů

Bulharsko – konec 7. st. – říše mezi Dunajem a pohořím Stará Planina = pomezí dneš. Bulharska a Rumunska. Přelom 9/10.st. car Simeon – nejsilnější stát z jižních Slovanů, ve 13. st. znovu zlatý věk – dynastie Terteres, ale 1396 pod Osmanskou říši

Byzanc – politicky, kulturně, hospodářsky nejvýznamnější státní celek středověké JV Evropy, kontinuální pokračovatelka antického císařství. Zlatý věk: 6.st.-kontrola oblasti kolem Středozemního moře a 11. st.- vyvrácení bulharského státu, 1204-1261 dočasný rozpad, zánik 1453 – pod Osmanskou říši

Dalmácie – území na východ. pobřeží Jadranu

Chorvatsko – vznik království r. 924 – Tomislav, od konce 11. st. personální unie s Uhrami

Latinské císařství (Imperium Latinum) – vznik 1204 jako důsledek IV. Kruciády, existovalo pod vládou "latiníků" – křesťanů latinského ritu, tedy křižáků do r. 1261, zahrnovalo evropskou část Byzance, tedy jih Balkánu a ovládalo další území, např. Achájské knížectví, Athénské vévodství, Soluňské království aj.

Moldavsko – pod Kyjevskou Rusí, Mongoly, Uhrami, pak vazalský poměr k Polsku .

Osmanská říše – po příchodu Turků ze stř. Asie centrum nejprve v MA, 11. st. – **Konyjský sultanát** (centrum Konya), r. 1299 Osman I. zakládá **Osmanskou říši**, centrum **Bursa** (MA), později **Edirne** (jih Balkánu, zvaný "brána do Evropy"), od r. **1453 Istanbul** (Cařihrad).

Srbsko od r. 1217 království (předtím knížectví, později i carství), ve střední části Balkánu při pobřeží Jadranu a při toku Dunaje, (první král Štěpán II. Prvověňčaný), centrum Bělehrad.

Valašsko – jižně od Karpat, první nezávislý panovník Bezarab I. (srovnej pozdější Bezarábie=Moldavsko), 1330 vyhrál s Karlem Robertem z Anjou

SEVEROVÝCHODNÍ a VÝCHODNÍ EVROPA

Oblast Evropského Ruska

Astrachaň – mezi Černým a Kaspickým mořem, sam. chanát od r. 1460, před tím součást Zlaté hordy

Chazarský kaganát – mezi Černým a Kaspickým mořem, v raném středověku, pak poražení Kyjevskou Rusí

Krymský chanát – nejprve součást Zlaté Hordy, v 2. po. 15. st. samost., ale následně závislost na Osmanské říši

Kyjevská Rus – na počátku Ruotsi (veslaři), varjagové a Novgorodské knížectví v čele s Rurikem, sjednocení Novgorodu a Kyjeva r. 882 – kníže Oleg

Moskva – založena 1147 Jiřím Dlouhorukým, v 15. století honosná přestavba na tzv. "třetí Řím" (po pádu Cařihradu), centrum Moskevského velkoknížectví, včele sjednocovacího procesu ruského státu, "Moskevská Rus" včele s Ivanem III. – shodila definitivně 1480 i tatarské jho.

Novgorodsko-severské knížectví (dnes na rozhraní Ukrajiny a Ruska), centrum Novgorod Severskij, ve 14. st. součást Litevského knížectví, poč. 16. st. k Moskevské Rusi.

Vladimírsko-suzdalská země

Volyňsko-haličská země

Zlatá horda (Kipčak), centrum Saraj, na rozhraní Evropy a Asie, část Mongolské veleříše, zakladatel Batu ve 13. st., v 15. st. rozpad najednotlivé chanáty (**Kazaňský, Krymský, Astrachaňský, Sibiřský**)

Pobaltská oblast

Memelburg (Memel, Klaipėda) – v polovině 13. st. založili němečtí rytíři

Krewská unie (Polsko-litevská personální unie) – r. 1385 spojena panovníkem Vladislavem Jagellem

Litevské velkoknížectví – sjednoceno 1240 (Mindaugas), litevskému velkoknížeti a bratranci Vladislava II. Vitoldovi 1421 husité nabízeli českou Korunu.

Livonsko (pomezí Estonska a Lotyšska), centrum Riga – hanza

Riga – Pobaltí, ústí Dviny (Daugavy), základna pro christianizaci Livonska, od 13. st. arcibiskupství a člen hanzy

Řád německých rytířů – vznik ve 12. st. v Palestině, evropské državy řádu ve středověku: Konrádem Mazovským pozván do SV Polska, řádu zastaveno Chelminsko, aby bojoval s pohanskými Prusy, s dalšími výboji se panství německých rytířů rozrostlo na úkor Polska, Livonska, Kuronska, Estonska (vše Pobaltí), od 14. st. centrem hrad Marienburg (dnešní Malbork), následovalo ovládnutí Pomoří (Východní Pomořany). Postavení řádu otřeseno po prohrané bitvě u Grunwaldu 1410 a dalších zrátech ve válce s Polskem, nakonec zbylo jen tzv. Křižácké (Východní) Prusko jako polské léno.